

Rågångarna.

Den 27 oktober 1856 har lantmätaren Peter Bernhard Hegardt kallat samtliga Anderssvedja jordägare och angränsande byars hemmansägare för att reglera Anderssvedja bys rågångar mot grannbyarna Gryta, Hallboda, Harö, Rosättra, Överlöpe, Nysättra, Brännström, Billinge, Kåsta, Lillråda samt Utåls gods.

Man började med **Gryta**. Råsten n:o 1 står vid Tvärans västra sida på Norrgårdes mark och därefter markerar råstenarna 1a och 2 - 5 gränsen mot Gryta by. Det som i laga skiftesprotokollet namngavs som N:o 1 beskrevs i häradsynen 1672 som *“ett laggillt trekantigt, och upprättstående rör vid råledet av Grytebo ångar”*. Man var vid synen först inte riktigt eniga om att Lillråda ägor sträckte sig så långt österut, men: *“dock betygade domaren Lars Nilsson och tolvmannen Hans Olsson i Gryta, att de aldrig annat har hört och förstått, än att såväl Lillråda, som Anderssvedja och Gryta bolstäder vid denna hörnrå skulle stöta tillhoppa”*

Jag har återfunnit och fotograferat N:o 1, som är i dåligt skick, och N:o 1a, som nog är den bäst bevarade råstenen av alla samt N:o 2, som inte heller mår så bra. Har däremot inte hittat N:o 3 och inte heller N:o 5, trots att den senare står i en på dagens kartor lättfunnen plats i skärningen mellan Anderssvedja, Gryta och Hallboda ägor. N:o 4 hittade Hasse Johansson och jag efter förnyat letande. Det är en pampig anläggning, den högsta av de kvarvarande råstenarna där den står litet undanskymd ovanför Långkärrret.

Rågången mot **Hallboda** med underlydande Hallbodatorp *“går i rak lina från råsten N:o 5 till N:o 6 samt vidare derifrån med en obetydlig krök mot vester till N:o 7. Från N:o 7 följer rågången gårdesgårdens krökningar ända ned till N:o 8 vid sjöstrand.”*

N:o 6 och N:o 7 är återfunna. N:o 6 ligger där rågången kröker något i sluttningen på Fyrörtsberget, ca 50 meter ovanför Bengts/Vogels åker. Den är i mycket dåligt skick, mossbelupen och en stor gran har till hälften vuxit över den och nu blåst ner. N:o 7 som ligger vid Eklund är i bättre

skick. N:o 8 är borta, antagligen pga att marken där den ska ha stått intill Klubbströmmens utlopp i Sandängsfjärden senare har bebyggts.

När det gällde **Harö** så var ingen av deras jordägare närvarande men Anderssvedjas jordägare förklarade *“att emellan dessa hemman ingen rågångstvist förefanns, utan skall rågången emellan Harö och Anderssvedja Gränholmen (sic!) gå efter den nu på marken stående gårdesgård, i rak lina från N:o 9 till N:o 10, den derifrån vidare i rak linea till N:o 11 i midten av vassviken, hvarifrån rågången går midt öfver sjön Gräsvarpet till N:o 12 der Rosättra möter”*.

Ingen av dessa stenar har gått att återfinna. N:o 11 och N:o 12 är punkter markerade i vattnet och frågan är om inte även N:o 10 är det.

Beträffande **Rosättra/Björhövda** konstaterade mötet att rågången går *“ifrån förutnämnde punct N:o 12 (i Gräsvarpet/JÅ), derifrån mellan båda hemmanens stränder förbi puncterna N:o 13, 14, 15, 16, 17 och 18 till N:o 19 der rågången går öfver landet förbi råstenarna N:o 20, 21 samt från N:o 21 efter gårdesgårdens krökningar till N:o 22 der Överlöpe börjar angränsa.”*

N:o 13 - 18 är punkter i i vattnet och frågan är om inte även N:o 19 var det. Kanske var den bara en stolpe i strandkanten. Den har i vart fall inte gått att hitta och inte heller N:o 20 trots att den stenen beskrevs redan 1622 - 1749 i handlingarna kring *“den tvistiga ängen Dröjan”*: *“En mångkantig sten bland emellan stora stenar i en sluttningen af en backe uti Anderssvedja äng, står lös och utan visning”*. N:o 21 finns emellertid kvar där den står i skogskanten i rågången bakom Rävfarman i Långholmen. I handlingarna kring *“ängen Dröjan”* hade den N:o 10 och beskrevs som *“en fyrkantig sten, 1 alen hög, 2 $\frac{1}{2}$ quart bred, står lutande mot N sidan af en backe, vilar med sina båda flatsidor norrut, ned till Rosättraträsket”*. N:o 22 finns troligen kvar den också, även om den ser litet oansenlig ut.

“Mot Överlöpe går rågången efter gårdesgårdens krökningar till N:o 23 vid ån der sjön Långtöjan har sitt utlopp – samt vidare midt emellan båda hemmanens stränder till N:o 24, der Nysättra angränsar i fiskevattnet

äfvenledes midt emellan hemmanens stränder till N:o 25, der Bränström börjar angränsa." N:o 23 är borta och N:o 24 och 25 är punkter i sjön. "Emellan Brännström och Anderssvedja går äfven rågången midt emellan båda hemmanens stränder fram till puncten N:o 26 der Utåls börjar angränsa. Som såväl i Öfverlöpe som Nysätra och Bränström varit laga skifte och rågångarne behörigen reglerade är ingen vidare rågångsreglering mot dessa hemman af nöden."

Nr 26 är en punkt i sjön.

Fint folk kommer som bekant sent men när "Herr Patron Halldin" väl anlönt fastställdes rågången gentemot **Utåls gods**: "Början gjordes vid sjön Långtäljan der en stor och väl omskolad råsten N:o 27 är stående, derifrån går rågången i rak linje upp till landsvägen till råsten N:o 28 och vidare i nästan samma raka linea fram till Qvarntorpet till Råsten N:o 29. Båda dessa sistnämnda äro stora och väl omskolade, samt erkändes för rätta skiljomärken. Från N:o 29 har rågången varit uppstängd med gärdesgård som i åtskilliga bugter gått dels in på Anderssvedja och dels på Utåls egor, men med ledning af förenämnde Utåls rågångskarta blef rätta rågången uppstakad och rågången N:o 30 återfunnen, äfven stor och väl omskolad, stående 4½ alnar söder om gärdesgården samt 456 alnar vester ut från N:o 29. Från N:o 30 erkändes rågången skola gå efter den å marken nu stående gärdesgård, fram till råsten N:o 31 der Billinge egor tillstöta".

Eftersom gärdesgården tydligen gick litet krokigt beslöt man att sätta ner ytterligare råstenar mellan N:o 30 och 31: N:o 30 a - 30e.

Jag har återfunnit och fotograferat N:o 27, 29, 30 och 31. N:o 27 motsvarar idag inte riktigt beskrivningen från 1856: "en stor och väl omskolad råsten". N:o 29 är däremot en av de bäst bevarade där den står mitt emellan Utåls Kvarntorpet och vägen ner till Anderssvedja 2:27. N:o 28, som ska ha legat intill landsvägen vid Kilen, har inte återfunnits och inte heller 30a - e. De sistnämnda var antagligen enklare än de tidigare råmärkena. N:o 30 och 31 finns båda kvar.

Rågången mot Billinge går i rak "linea från N:o 31 till råsten N:o 32 och derifrån med en mindre krökning mot söder till N:o 33".

N:o 31 är återfunnen men inte 32 och 33. De har båda stått intill stordiket från Lillrådaträsket som antagligen har grävts ut efter 1856; kanske försvann då råstenarna.

Rågången mot **Kåsta by** "skall gå i rak linea emellan råstenarne N:o 33 och 34".

N:o 34 är återfunnen och väl synlig mitt i åkerholmen där byarna Kåsta, Lillråda och Anderssvedja möts. Enligt ett domstolsprotokoll från 1672 (DB p. 290) hölls den 20 september en "häradssyn" mellan Lillråda och Anderssvedja jordegare "angående rätta skogsägoskillnaden". Synen började "vid hörnrån uppå Hökhuvudsholmen uthi ängarna ständandes, varest Lillråda, Anderssvedja och Kåsta ägor gränsa tillsammans". Vad jag förstår måste det vara den råsten som 184 år senare namnges som N:o 34 i laga skiftesprotokollet som avses! N:o 34 finns kvar i holmen, om än i litet dåligt skick.

Rågången mellan Anderssvedja och **Lillråda** förklarades "ostridig, gående efter gärdesgårdens krökar från råsten N:o 34 till Lillrådaträsket, derifrån midt öfver träsket till gärdesgården ånyo möter vid N:o 35, samt vidare följande gärdesgården till N:o 36 der Anderssvedja och Lillråda skogsmark möter, och skiljes med en rak rågång från N:o 36 ända fram till N:o 1 der Gryta bys egor tillstöts".

N:o 1, 34 och 36 har återfunnits, men inte N:o 35.

Summering.

Av de 37 råstenarna (exklusive 30 a - e) har 13 återfunnits. 11 är fiktiva punkter i sjöarna (och troligen två till). Det innebär att 10 - 12 stenar saknas. Jag kan ha missat någon eller några av dem, men de flesta har antagligen förstörts under årens lopp. För att undvika att fler av dessa historiska minnesmärken försvinner bör de märkas upp och i några fall bör det också röjas kring dem.

Bilderna. Råsten N:o 1 (överst t.v.), N:o 1a (t.h.).
Nästa sida. N:o 2 (överst t.v.), N:o 4 (t.h.); N:o 6 (nederst t.v.), N:o 7
(t.h.).
Skifteskartan från 1856 med råstenarna markerade (nedan.)

Bilderna denna sida.

Råsten N:o 21 (överst t.v.) och N:o 22 (t.h.)

När gärdsgårdarna skulle dras över berg blev man tvungen att stötta stöarna med stenar (nederst t.v.) Förutom att de stängslade in djuren blev gärdsgårdarna också en rågångsmarkering mellan gårdarna (och som här dessutom mot grannbyn). Ännu in på 1960-talet kunde man följa rågångarna på skogen genom de rester av gärdsgårdarna som ännu fanns kvar, innan de stora avverkingarna inleddes. (nederst t.v.)

Nästa sida.

Råsten n:o 27 (överst t.v.), N:o 29, (t.h); N:o 30 (nederst t.v.), N:o 31 (t.h).

”Omskolad sten”.

Rågångsmarkeringarna, ”råstenarna”, var som regel stenlagda fyrkanter. I mitten stod en rest sten, hjärtstenen. Den var ”omskolad”, med det menas att den var stöttad av andra stenar i röset.

OFING ONLY. PRINTED VIA BLURB.COM